

ŠALCINIS

Dzūkijos nacionalinis parkas

Nr. 65 2008 m. Balandis

Galvokime ir apie Straujos malūnus

Šie metai mums prasideda neramiai. Atrodo, kad vėl ir vėl Lietuvos žmonėms turime kalbėti apie saugomų teritorijų vertę, įrodinėti, kaip svarbu nenusileisti vertelgoms ir merkantilistams.

Kokia bus mūsų veiklos strategija ir taktika, kokie svarbiausi ateities planai – apie tai kalbamės su naujuoju Dzūkijos nacionalinio parko direktoriumi Eimučiu Gudelevičiumi.

Parko meistrų ir amatininkų parodoje direktorius Eimutis Gudelevičius (antras iš dešinės) džiaugėsi šio krašto tradicijų tęstinumu. Brolių ČERNIAUSKŲ nuotrauka

Šalcinis: *Turbūt jau spėjote pajusti, kuo Marcinkonių ir Merkinės kraštas skiriasi nuo Punios šilo?*

Eimutis Gudelevičius: Aš gyvenu Sudvajų kaime netoli Alytaus. Tai gatvinis kaimas, septyniolika sodybų, taigi tas senasis tradicinis dzūkų gyvenimas man ne naujiena. Sudvajų kaime, pavyzdžiui, niekada nebuvo kolūkio, nes aplinkui – miškai. Bet rytinis parko pakraštys – Musteika, Zervynos, Lynežeris – yra unikalūs. Aš girdėjau apie tą pirmąjį Dzūkijos Parko variantą – iki Rudnios kaimo prie Ūlos, bet, matyt, buvo priimtas optimalus sprendimas, juk Dzūkijos parkas ir taip yra didžiausias Lietuvoje.

Šalcinis: *Kokios, jūsų nuomone, didžiausios bėdos tame didžiausiame nacionaliniame parke, ir kokių didelių nelaimių dar turime laukti?*

Eimutis Gudelevičius: Labai svarbu, kad čia yra kolektyvas, yra geri specialistai. Į Parką ir dabar

ateina jauni žmonės, iš anksto žinodami, kad nebus čia tų patogumų ir pramogų, kurias palieka Vilniuje ar Kaune. Ateina todėl, kad Parkas traukia, traukia tos vertybės, kurios čia dar gyvos. Visi tie darbai, kurie padaryti iki šiol, irgi nuteikia optimistiškai. Nė vienas kitas Parkas nėra išleidęs tiek knygų, albumų ir kitokių leidinių, kurie vienaip ar kitaip pasiekia skaitytoją... O blogos tendencijos turbūt yra tos pačios, kaip ir visoje Lietuvoje. Didelė bėda – mažėja žmonių kaimuose. O ką galim padaryti? Galim kritiškai vertinti visą liberalią Europos Sąjungos politiką, visas naujas laisves, betgi tą pačią situaciją sukuria, pavyzdžiui, ir naujosios mašinos, technologijos, kai vienas miško „kombainas“ pakeičia visą buvusią kompleksinę brigadą. Žmonių reikia vis mažiau.

(nukelta į 2 psl.)

Šalcinis: *Gal kaimo turizmas, gal senieji amatai galėtų iš esmės pakeisti situaciją?*

Eimutis Gudelevičius: Dabar Parke yra devynios kaimo turizmo sodybos, ir visos jos mažos. Tai labai svarbu. Kas nori didelio triukšmingo viešbučio, gali važiuoti kitur, o kas pasirinks ramų šeimyninį poilsį, atvažiuos pas mus. Tos kaimo turizmo sodybos – Puvočiuose, Kapiniškiuose, Margionyse, Mardasave, Marcinkonyse – yra kaip šeimos verslas ir todėl čia geriausiai galima propaguoti etnokultūros vertybes. Svečiai čia gali pajusti, kuo Dzūkija skiriasi nuo kitų regionų... Vis dėlto turbūt didelė mūsų privilegija yra tai, kad gyventojų tankumas čia mažas. Ramybė ir tylą jau yra tikra vertybė.

Šalcinis: *Bet propaguojant etnokultūrą, atkuriant buvusį kraštovaizdžio grožį, reikalingos investicijos. Straujos vanduo, pavyzdžiui, suko trijų malūnų girkas, dabar likę tik pamatai. Kiek kainuotų atstatyti bent vieną malūną? O juk nesunku įrodyti, kad dundantis mažas malūnas pasitarnautų ne tik tai krašto praeities pažinimui, bet ir šiandieniniam kraštovaizdžiui.*

Eimutis Gudelevičius: Šito reikia siekti. Dabar bus tikslinamas funkcinis zonavimas, ir visus tokius strateginius darbus būtina suderinti. Kol kas, matyt, yra svarbu surinkti informaciją, kaip čia viskas buvo, kokia buvo gamtos ir kultūros vertybių harmonija.

Šalcinis: *Seniesiems Parko darbuotojams atrodo, kad prieš penkiolika metų dar buvo galima išsaugoti mažąją Rudnelę prie Skroblaus. Ten buvo parduodamos sodybos, Parkas tada dar galėjo ten sodybas pirkti ir įkurti ten savo žmones – ama-*

tininkus, bitininkus, miškininkus. Gal šitaip ir vietiniai gyventojai būtų išlikę, gal būtų grįžę jų vaikai, dabar gi Rudnelė tapo vasarviete.

Eimutis Gudelevičius: Kalbam turbūt apie teorinę galimybę. Gyvenimas rodo, kad tie valdiški namai nėra gerai. Įsakymai gina privačią nuosavybę, o Parkas, puoselėdamas etnokultūrą, turi su jais susitarti. Privatinių visi skirtingi, o mūsų pareiga rasti bendrą kalbą.

Šalcinis: *Bet ar neatsitinka taip, kad toji įstatymo ginama privatinė nuosavybė savotiškai kėsina į kraštovaizdį, kuris iš tiesų yra nacionalinė vertybė. Kiek Lietuvoje yra tokių vaizdų, kokį matome nuo Merkinės piliakalnio? Ir kai prie pat Nemuno iškyla naujas „dvaras“, atrodo, tarsi prarandame ir tą panoraminį vaizdą.*

Eimutis Gudelevičius: Tikiuosi, kad nemažai klausimų padės išspręsti nauja Parko zonavimo schema. Be to, manau, kad ir savininkų požiūris palaipsniui keisis, bet tam reikia laiko ir visuomenės palaikymo.

Šalcinis: *Pačiame Parko pakrašty, prie Krūčiaus upelio pamažu kuriasi Vaistinių ir retųjų augalų kolekcija. Čia situacija kitokia, nes žemė priklauso valstybei.*

Eimutis Gudelevičius: Ir Merkinės, ir Liškiavos apylinkėse dar labai trūksta būtiniausių rekreacinės infrastruktūros. Yra labai vertingi objektai ir gamtos paminklai, ir juos reikia sujungti. Svečiams būtina galimybė ir patogiai keliauti, ir viską patiems susirasti.

Šalcinis: *Tokiu įsipareigojimu šį kartą galėtume ir baigti pokalbį. Linkiu Jums sėkmės.*

Ką senoliai porina

Mano smuika

Dar vaikas būdamas, kai piemenavau, išlenkiau lanką, pasdariau smičių ir jau gavau instrumentą, kuriame garsai keičias, melodija kažkokia išeina. O stygą pasdariau iš karinio telefoninio laido, ba jie buvo plieninio metalo, kad nelūžinėt, kai miškų tiesdavo. Dabar gal tokių stygų nepadaro. Buvo jos stiprios ir labai gražiai skambėjo. Visokiausio storio buvo. O kai reikėjo trečios stygos, paskiau jau, tai susuki dvigubų vielų. Pirmų smuikelį su tėvo pagalba Maksimonyse pasdariau 1941 metais, kai man buvo dešimt metų. Bet projektavau smuikų aš. Grodavau sau, bet kai išgirdo, kad pagroju, kad

galima pašokt, pradėjo į šokius kviest. Kaimynas Vytas Bielskus nusipirko smuiką ir nuo 1944 metų, jau prie rusko, pradėjom dviese šokuose groti po kaimus. Ogi buvo pokario metai, patys blogiausi, kokie gali būti, bet meilei blogų metų nėra. Vieni žmonės žūsta, kiti ženijasi, vaikai gimsta, a jaunimui šokt norisi. O pas mus partizanų tuo laiku labai daug buvo. Ir vienąkart atėjo ir pasakė man: nereikia dabar groti, kad nematytumėm daugiau, ba žmonės žūva, bus blogai... Gal pusę metų iškentėjau, o suėjo du berniukai ir dvi mergaitės, užsidarėm kambariuke ir vėl mes grojam, o dvi poros šoka. O po kiek

laiko vėl sužinojo, ba tos dvi poros kitiem pasakė. Jau ir penkios poros sukas. Ir vėl pas mani atėjo, ir vėl prisakė, kad negročiau. Ale gi kiek jaunas būni – du tris metus, o paskui arba vedies, arba senberniu ar senmerge lieki. Jei jau 25 – erių metų, tai jau senas ir prie nieko nepritampi. Vėl pakentėjau

pusę metų. Ai, aprimo viskas. Nu ir vėl padarėm šokius. Mano draugas jau nebegrojo, ba labai meilė buvo užsiėmęs. Vieniūkart pas Jančiauskų Rudnioj 1948 m. suėjo gal 20 porų. Aš stoviu ant stalo užkopęs, kad aukščiau, ir groju, o ant spintos lempute stovi. Avies lajaus pripilta, knatukas įkištas ir vos vos matyt, kad ji dega. Ant tiek žmonių ir mano smuikutė vos vos girdėt. Trepsi visi, kas pas mani arčiau – girdi, o kap nueina nuo manęs toliau – nuo kojų trepsėjimo šoka. Žiūriu – ateina. Jokios uniformos nepastebėjau. Skiria tik jaunimą, skiria ir ateina – tokis pažįstamas iš Netiesų kaimo ir kiša in mani patkavų rankoj.

Galvojau – šposina, ale gi žiūriu – ty skylute toj patkavoj yra. O kitu ranku jis už smuiko paėmė. Tadu aš pro jo pažastį, ba jis aukštesnis buvo, o jis tų smuikų ir davė in stalų sugurino. Smuikas jau nebegroja, o poros dar trepsi. Vos išsibrukau. Girdžiu: stok, stok... užrėkė, bet aš miškučiu, takučiu išbėgau ant Netiesų dvaro kelio – ir namo. Prieinu namus, o čia: „Stoj“. Galvojau ausyse skamba, ale ten jau rusų sargybiniai buvo. Nu, įveda namo, o namai pilni rusų kareivių. Tėvukas guli būk tai pasiligojęs, a aš sakau: „Labas rytas“, o man ruskis sako: „Dobrij večer“. Nu, išsiaiškino, kad šeimnininko sūnus, liepė kinkyt arklus ir vežt juos Ryliškin štaban. Tai kai sėdom padvadon, o vežimas buvo ilgas, tai aš arčiau arklio instaisiau, tai jie mani už kaunieriaus ir prie savi, kad juos pridengčiau... Grįžtu ryte, a sesuo irgi buvo šokiuose, tai pasakė, kad niekas mani neišdavė, bet niekas daugiau ir neieškojo.

Gaila tų vyrų, visi žuvo, o aš 1951 metais išėjau in svetimų kariuomenį. Saugojom ty kažkokį fabriku. Ten tokis geras staršina buvo – ukrainietis. Už pusės metų leido pas žmones vakare dirbtuvėlėn nueit. Tai susiieškojau medžio ir pasdariau trečių smuikelį. Tai prieš „rotą“ „staršina“ leido pagroti, o kai pagrojau „Suliko“, jis mani labai išgyrė, bet

kariuomenėj kartais būna geriau, kad negirtų... O pasidėti smuiko kareivinėse nėra kur. Pas kareivį ten tik narai ir lentynėlė dantų šepetukui, o skutimosi įrankius slėpt reikėdavo, nes arba atima, arba pavagia. Gyvenimas kaip prie komunizmo. Tai ta smuika pas mani tik dvi savaites išbuvo. Nudžiovė.

Ir kaip jų išnešė pro sargybų iš fabriko teritorijos... Tam fabriki kažkų darė iš metalo, bet niekas nežinojo, kų daro, net tie, kurie tas detales raitydavo, o prie išėjimo visus labai tikrindavo.

Parėjau iš kariuomenės. Žmona, nuo žmonos vaikai, taip ir dingo smuika iš mano gyvenimo. O 2000 m., kai mirė žmona, pasdarė ilgu. Nuėjau in Merkinės muziejų. Žiūriu – pas Juozų Kaupinį smuika stovi. Aš paėmiau tų smuikų ir patraukiau. Taigi nėkart po kariuomenės nebuvau bandęs, o gavos, kažkų lyg prisiminiau. Grįžau namo ir galvoju, kad reikia vėl smuikas pasdaryt. Gal nuobodybė praeis. Grįžtu

pas Juozų, ale nedrašu prašyt smuiko, ba galiu ir nepadaryt. Būna kartais – pradedi daryt, bet neužbaigi. Gal per sunku būna. Tai ir sakau Juozui: „Paskolink smuikų, anūkė grįžta, noriu paklaust, kaip ji groja“. O žinai, kų Juozas pasakė, bet gerai pasakė: „Petrai, kų aš turiu, tai aš tau viskų galiu duoti, bet čia sūnaus – Kęsto smuikas – neduosiu“. Tai aš namo grįžęs tuoj iš atminties nusipaišiau, apvedžiojau ir niekam nieko nesakęs per tris savaites smuikų pasdariau. Biški išėjo didesnis, ilgesnis. Nunešiau pas Juozų, o jis sako: „O, tai dar įdomesnis gavos“. Pradėjau po biškį grot, nor man dabar jau prisimyt sunku, bet kai išgirstu kų nors grojant – rankos pačios pataiko, prisimena. Apatinis medis iš beržo, labai gražaus augimo, o viršus iš eglės. Tik tikros eglės neradau. Šita buvo per greito augimo. Kuo ji lėčiau auga, tuo smuikas skambesnis. Šonai iš faneros. Stovelis iš obels. Viską rankomis iššlifavau, peiliu išpjausčiau. Ir skamba gerai. Kapelos negadina, o kas pamato, dar ir paklausinėja, iš kur tas smuikas.

JAKAVONIO Petro Vytauto (gim. 1931 m.)
prisiminimus 2008 metais
Merkinėje užrašė **Algimantas ČERNIAUSKAS**

Brolių ČERNIAUSKŲ nuotraukoje: Petras Jakavonis

„Balaninį kašalį pinkim rozu...”

Kaip nusipinti krepšį, pasakoja meistras iš Musteikos Vytautas Šestavickas (gim. 1932 m. Musteikoje, čia ir gyvena, tėvų namuose)

„Kašalių pynėjas, dengis stogus balanom“ (skiedromis). Gimė ir užaugo Musteikon, tėvų namuose. (Mama – Elžbieta Hitruškaitė, kilusi iš Zapurvės kaimo, Ratnyčios seniūnijos, gimusi 1910 metais. Tėvas Jonas, gim. 1903 metais Musteikon).

„Mūs kaiman kašalas pynė cik seniai (seneliai). Ne kožnon šaimon pynė. Pync mokėj Petras Averka, Juozas Tamulevičius, Petras Miškinis, Kostas Gaidzys, Jonas Kilminavičius. Pynė po darbų, grybavimo – žiemopi, par žiemų. Pynė sau ir kiciem. Tėvulis bicinykas buvo, o aš jų bijaus, man geriau pync kašalas.

Balaningų pušalį rasc nelangva. Nuveini miškan. Paieškai cinkamos pušalės, vis kirviu užplėši, pažūrai kap skyla, ar ciesi. Jeigu ne – paliekci, pušalai nekenkia. Nat šardzynga cinka, jeigu skali (skeliama – skeliasi). Nesvarbu, kur augus, svarbu, kad būt ciesi, nestavaruota (nešakota), neguzuota. Sunkiau iš plonesnės, ba bus lanktos

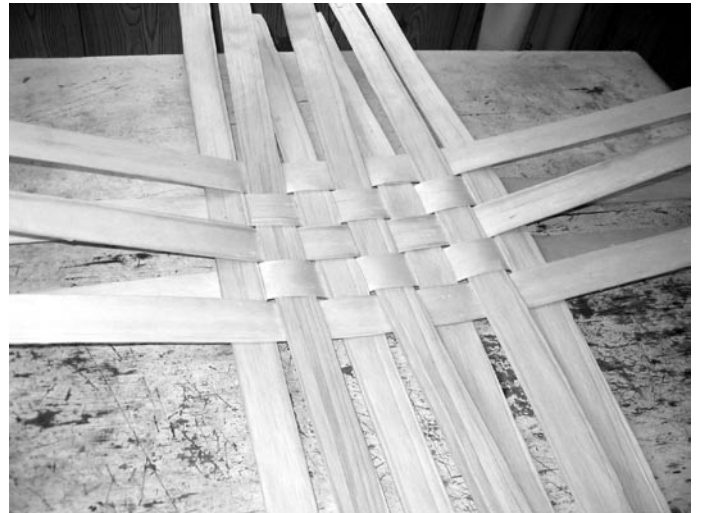

(išsigaubį) balanos. Jeigu kokia kraivoka, šleivoka, tai necinka. Turi būt kuo lygesnė, vienodesnio storio. Lūžta augimas (šaka). Toj pusė, katroj in saulaly – graicau auga.

Cinka – suspjaustai pušalį gabalais ir vežies. Jau atpjovis matai, ar daug balanos.

Dar turi turėc – skiedrinį kirvi, oblių, porų peilių, medzinį kūlalį (kuoka).

Ko raikia, ogi – rankų raikia, akvatos (noro), patraukimo (polinkio), pažyc (pažinti) medži, kantrybės ir kašalaity nuspynsi. Pastaiko ir pirštėlis brūkštelc – kokis maistra jeigu nesusižaidza. Cik lovon gulėdamas nieko nepasdarysi, kol nesumanysi paskelc. Lipdamas iš lovos jau gali...

Dyrbanc baladoc (plepėti) sakas, ca gi ne knygu skaicymas. Ar daug darbo – daug, ale kap pradedzi, sustoc sunku.

Dzviem kirviais suskaldai, išmeci šardzį (šerdį). Paskum suskapoji, dedzi an ožuko ir apabliuojį. Pasruošiu ruošinių, tadu jau umisnu (specialiu) kirviu skaldau dronyčias (balanas). Paskum smulkinu peiliu. Atsiskeliu vienerius, du metus, priklausu kokiej metai buvo (pagal susiformavusias rieves). Prisruošiu jų vieniem metam ar keliem. Svarbu, kad nepakeist balana spalvos. Jeigu sumislinu pync, o perdziūva – nešu an lietaus ar sumirkau vandenin.

Jimu sapcynias balanukes, guldau an stalo. Paskum, kap audzimui, sukamšau dar penkias balanukes. Gi neraikia keturkampavos kašalaitės.

Labai jau drūtai nesustūmdau, jeigu žinau, kad kašelaitė bus grybautei. Dar geriau su skylalėm – pieskelė išbyrės. Va, vuogaitėm jau raikia sustumdzyc drūtai.

Kap išpyni, pastūmdai, tai dar raiks atlanke ir išpync šonelius. Jimu peilį ir inrėžiu, kad langviau ir gražiau lanktūs (stipriai peilio nespaudžiame).

Atlankstau ir dar pasimsiu dzvi plonesnes, trumpesnes balanukes, kad prilaikyc, pradziai, šonukus.

Keturių balanų aukščio užteks. Ainu su balanukėm aplink. Jeigu ilgio neužtenka – dasduriu. Pakišu po apaciu, cies va šituoį langeliu mano, lamsia „audzimo“ (žodį lamsia musteikiškiai vartoja vietoj „reiškia“, „tarytum“ red. past.).

Atpjausiu pagal pakraštelį ir bus neragėc. Geriau atpjauc dar, paskum sunkiau. Ragi, jau ir ragėc, kad kašelaitė bus. Va šiton balanon gumbelis, šakelukė buvo, dar apaugus – apdrošiu ir bus neragėc, neluš.

Dar pabaiga. Imsim galus kavoc (slėpti). Dzviem balanom kavosim. Vienų roz apeinu, dar aisiu kitu balanu. Tep kap buvo, cik vienas galas vienon pusėn lankias, kitas kiton.

Kai pabaigiu, tadu jir vėl „langelio“ pakraščiuosa atpjaunu galalius.

Nikdi ankseau nepyniau su lankeliais kašelių, cik su raikštėm. Cik jau šitais čėsais paajo nauja mada. Ca jau moterų raikalas. Vienos audė raikštes, kitos siuvė iš medžiagos. Kožna pagal savo skonį pristaisydavo. An pečių nešč langviau, patogiau...

Savo rankų darbo kožnas daiktelis brangus...

Užrašė Onutė DROBELIENĖ

Autorės nuotraukos

„...didžiausias deimantas Lietuvos bičių faunos karūnoje...“

Virgilijus Monsevičius PAN Parkų konferencijoje. Bulgarija, Rylos nacionalinis parkas, 2007 m. spalio 10 d.
Aivar RUUKEL nuotrauka.

Pačioje pavasario pradžioje po sunkios ligos negausią Lietuvos gamtininkų šeimą paliko Virgilijus Monsevičius, entomologas, mokslų daktaras, geriausias Lietuvoje laukinių bičių žinovas, virš 30 savo darbo metų atidavęs Čepkelių rezervatui ir Dainavos kraštui. Dar 1992 m. trečiame „Šalcinio“ numeryje išspausdinome jo straipsnį „Laukinės bitės Dzūkijos nacionaliniame parke“, o dabar Virgio atminimui spausdiname ištrauką iš 2005 m. išleistos knygos „Kapiniškiai, Rudnia, Dubininkas“. Šiose eilutėse Virgis toks, kokį mes pažinojome ir prisiminsime.

Lietuvoje aptiktos 335 laukinių bičių rūšys. Net per 40% šio kiekio aptikta Kapiniškių kalvų šlaitų pievose (137 rūšys). Iš jų net keturios rūšys įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Tai raukšlėtoji smėliabitė, tamsiažalė vagabitė, vankovičiaus melita ir dedešvinė tetralonija. Kapiniškės abiems pastarosioms rūšims yra viena iš trijų radimviečių visoje Lietuvoje. Tokioje mažoje teritorijoje aptikti net keturias saugomas rūšis nedažnai pavyksta. Net didžiuliame ir labai gerai ištirtame Čepkelių rezervate pavyko rasti tik tris Raudonosios knygos rūšis.
<...>

Didžiausias deimantas Lietuvos bičių faunos karūnoje yra Kapiniškėse dar gyvenanti raukšlėtoji smėliabitė (*Andrena rugulosa*). Šios vos tik kelių milimetrų dydžio bitutės tėvynė yra Vengrijos stepės. Arčiausiai nuo Lietuvos ji aptikta Pietų Čekijoje per 700 km nuo Kapiniškių! Net Pietų Vokietijos entomologai sako, kad pas juos tai ypač reta rūšis ir negali patikėti, kad ji gyvena Lietuvoje. <...> Raukšlėtoji smėliabitė tikrojoje savo tėvynėje per metus išaugina dvi kartas palikuonių, nektarą ir žiedadulkes renka iš daugelio augalų žiedų, o Lietuvoje – užauga tik viena karta ir lanko tik smiltyninio laibesnio (*Alyssum gmelinii*) žiedus. Dėl siauros specializacijos izoliuotos populiacijos būna labai jautrios aplinkos pokyčiams ir gali greitai išnykti. Ypatingas mikroklimatines sąlygas sukuria vietovės su vyraujančiais smėlio ir kreidingais dirvožemiais, kurios yra kalvų ir miškų užstotos nuo šaltų šiaurės vėjų. Antra vertus, kadangi mūsų įžymioji smėliabitė yra stepių rūšis ir nepakenčia miško, ji galėjo išlikti tik atvirose erdvėse. Tai yra vienas iš akivaizdžių įrodymų, kad dabartiniuose ištisinių šilų plotuose praeityje nuolat egzistavo pakankamai didelės atviros erdvės. Jas palaikydavo du natūralūs ekologiniai veiksniai – žaibų sukeliama gaisrai ir besiganantys stambūs laukiniai žvėrys. Gaisrai pradėti šiuose kraštuose intensyviai gesinti vos prieš 40-50 metų, nūnai yra traktuojami kaip didžiausia gamtos rykštė, o laukiniai žvėrys išnaikinti gerokai anksčiau, tačiau pastaruosius labai sėkmingai ilgus metus pavadavo naminiai. Sakau „pavadavo“ būtuojų laiku, nes šiandien Dzūkijos kaimuose paprasčiausios karvės baigia išnykti. Gaisrų ir ganymo eliminavimas yra tikroji ekologinė katastrofa, deja, tam suvokti mūsų gamtosauga dar nesubrendo (su pavydu žiūriu į amerikiečius, kurie jau 50 metų degina savo miškus ir pievas, kad pagerintų sąlygas savo saugomiems augalams ir gyvūnams). Nenuostabu, kad rezervatuose eliminuojami natūralūs gamtiniai veiksniai (gaisrai ir ganymas) ir abejingai stebima, kaip viskas vienodėja aikštėms ir pelkių plynėms užaugant mišku ir katastrofiškai nyksta per tūkstantmečius gamtos kurta šių vietų bioįvairovė.

Virgilijus MONSEVIČIUS

„Kapiniškiai, Rudnia, Dubininkas“.

Dzūkijos nacionalinis parkas. Marcinkonys, 2005

Gilšės legendą prisiminus

Ne vienas senovės mitas, tarp jų ir Senajame Testamente aprašyta Sodomos ir Gomoros istorija kalba apie miestų ir žmonių sunaikinimą už jų ištvirkavimą ir pasipūtimą. Apie Sodomą ir Gomorą Biblija byloja: „Jis (Viešpats) sunaikino tuos miestus ir visą Lygumą drauge su visais miestų gyventojais ir žemės augmenija...“. Nugrimzdusių gyvenviečių tema, anot profesorės B. Kerbelytės, – viena populiariausių lietuvių liaudies padavimų repertuare. Vienas garsiausių – padavimas apie nugrimzdusį Raigardo miestą, o kas negirdėjęs V. Krėvės išgarsintosios Gilšės legendos. Remdamasis liaudies padavimais V. Krėvė aprašė Gilšės saloje buvusią gražią pilį, kuri už jo valdovų blogus darbus nugrimzdusi į žemę.

Šiandien dažnas sutiktas apie Gilšę prabyla jau Krėvės žodžiais. Šalia Gilšės ežero esančiame Žukaukos kaime gimusi ir gyvenanti Jekaterina Žukienė (g. 1927 m.) taip pasakojo: „Apie ažerą aš paci atsimenu, vaikystėj ajom maudzycis, tai skaitos iš ažaro išmeta rūstus, pastatų, suprantat.(...) Pastatų, aptašyci, žanklyta ne tep kap dabar stato, o ty sudėta rūstai, vienas ir kitas, ir kampi cie galai.(...) Mickevičius Krėvė aprašis, kad buvo kokis tai dvaras ir užajo vandenys. (...) Gilus (ažeras), kraštas tai toli, bet jau kai tas kraštas baigias, tai kai duobė kokia.“

O Kazakevičienė Veronika (g. 1936 m.) iš Makniūnų kaimo prisiminė istoriją, nutikusią jos močiutei:

„Mano močiutė dar, kap pasakojo, tai buvo nuvejus prie Gilšės ežero velėc, joj ty kelis kilometrus, kokius tris, viskų suskrovus nuveina. Tep vienu roz, žiūro, van-

duo lygus lygus, aiškus pasdarė ir atplaukė tokia graži geltona skrynelė, priplaukė ir atsidarė, o ty šuniukas, jis ir sako: imk per tris rozus, kiek paimsi auksinių pinigų. Močiutė išsigando ir cik dzviem pirštais per tris rozus paėmė, kai trečių roz ėmė, tai patamsėjo, susraibuliavo, susiūbavo, apsiniaukė ir skrynelė užsidengė su dzidziuliu labai garsu ir nuplaukė, tai jau močiutė ir pamislino, kad jų prakeikė. Parej ir nuo to apsirgo, ba labai nusgando, greitai ir mirė. O teta ir dar turėj išlaikius tų auksinių litų kokių, buvo jie kap tai pasdalini. Nu jei būt joj, kap liepė tas kalbancis šiuniukas, tris kiek paimc sekas saujas paėmus, tai gal būt rūmai iškilį, o gal šuniukas būt jauni-kaiciu atvirtis. Kas ty žino, ale va sako, kad buvo.

O kap mano broliai žuvauc mylėjo, tai būdavo ištraukia iš to ežero uzbonų ilgais kaklais, o gražūs, mes jau kai sudūšta tai ir tas šukes žiūrinėjam: kap veidrodzis – lygu. Ir skarvadų buvo ištraukį, ilgai naudojom, puodų. Nu gal iš to Šarūno pilies ir primėtė ty, ba netoli ir ta pilis. Dar anksčiau aš acimenu, kap mūro buvo likį raudonos plytos, broliai būdavo paima geležį, atgurina...“

Dalia BLAŽULIONYTĖ

Į rytus nuo Subartonių gilioje dauboje tyvuliuojantis ir Vinco Krėvės išgarsintas Gilšės ežeras nedidelis (10,6 ha), bet išskirtinis. Geografo Rimvydo Kunsko nuomone (kn. „Merkinė“, 1970), Gilšė savita savo formomis – gana statūs krantai be jokių terasų viršum vandens nei po vandeniū, atabradai irgi nedideli. Gilumas – daugiau kaip 30 m (kitais duomenimis 22 m), nei pakrantėje, nei gylėje kol kas nerasta ežerinių nuogulų, senesnių kaip 6000 metų. Tikėtina, kad legendos apie iš dangaus nusileidusius ežerus ar prasmegusius dvarus ir rūmus yra sietinos su tokių „uždelsto termokarsto“ (kai ištirpsta nuo ledyno atitrūkę ir po žemėmis palaidoti ledo luistai) ežerų atsiradimu. (red. past.)

Prie Gilšės 1939 metais. Jono PAULAIČIO nuotrauka

Žygis prie Kazimieraičio žeminės

Jau tradiciniu tapo Dzūkijos nacionalinio parko organizuojamas naktinis žygis prie partizanų žeminės. Jo pradininkas yra Henrikas Gudavičius. Tai jisai dar prieš 16 metų pagal žmonių pasakojimus atrado daugumą žeminių, kuriose 1945 – 1946 metais buvo įsikūrusios partizanų vadavietės. Jau tada buvo atkurtas neilgas partizaninės kovos vienytojo Kazimieraičio kelias. Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas karo pabaigoje dirbo Kabelių girininkijoje. Iš čia jis pradėjo vienyti spontaniškai kilusį naują žmonių pasipriešinimą užėviam. Iš pradžių Kazimieraitį, išėjusį į Astravo pelkes, globojo kabeliškiečiai, vėliau vadavietė buvo netoli Rudnelės kaimo, prie Maždžeraus ir Skroblaus upelių. Dar vėliau – už Merkio, šalia Lankininkų kaimo, ir Kasčiūnuose. Dar vėliau partizanų vadavietė buvo Žaliamiškyje, netoli Vilkiutinio kaimo. Čia 1946 metų liepos antrą dieną Kazimieraitis žuvo.

Į šiųmetį žygį išsirengė kaip niekad gausus būrys žygeivių. Daugiausia buvo iš Varėnos „Ažuolo“ vidurinės mokyklos – tai mokiniai su etikos mokytoja Egle Jasaite. Mūsų žygio maršrutas eina nuo Marcinkonių kaimo, Dzūkijos nacionalinio parko lankytojų centro, iki Rudnelės kaimo ir toliau prie žeminės, kurios žymės dar yra išlikusios – šalia Skroblaus ir Maždžeraus šaltinių. Ir šį sykį Rudnelės kaime aplankėme Gražinos Didelytės sodybą. Ten, atsekę vilkų pėdsakais iš Trasninko kaimo, mūsų jau laukė merkiniečiai.

Rudnelėje degė Rimanto Šibailos ir Stasės Stoškienės žiburiai.

Partizanų vadavietę atsekėme greitai. Prie žeminės, regis, niekas nepasikeitė. Tos pačios aukštos pušys ir skarotos eglės. Į žeminę slenka smėlio krantai. Tada, 1946 metų sausio dvyliktą dieną, kai buvo užpulti partizanai, čia žuvo partizanas iš Rudnelės kaimo Ėglis – Jonas Kraunelis. Šie įvykiai Rudnelės miškuos po 45-erių metų atsišaukė sostinėje Vilniuje, kai 1991 metais, sausio dvyliktąją, buvo užpultas Vilniaus televizijos bokštas. Ir šiuos įvykius prisiminėme, kai prie Marcinkonių kaimo koplytstulpio, prieš išeidami į žygį, kartu su marcinkoniškiais giedojome „Lietuva brangi...“

Prie žeminės Mindaugas Lapelė priminė 62 metų senumo įvykius. Mindaugas Černiauskas pradėjo Lietuvos himną. Degė žvakutė. Laužo šviesoje visi dalijomės atsineštais užkandžiais. Regis, tik taip draugiškai dabar ir norėtusi visiems gyventi. Juk apie tai svajojo partizanai – savo žeminėse jie matė laisvus ateities žmones...

Žygio dalyviai: Dominyka Barkauskaitė, Algis Barkauskas, Vilius Bingelis, Dalia Blažulionytė, Mindaugas Bukauskas, Mindaugas Černiauskas, Eglė Jasaitė, Rūta Karvelytė, Mindaugas Lapelė, Jadvyga Lapelienė, Linas Misevičius, Žydrūnė Mortūnaitė, Gintautis Norkūnas, Romas Norkūnas, Emilija Pigagaitė, Simona Stanevičiūtė, Viktorija Vainilaitytė, Giedrius Valentukevičius, Birutė Žeimytė, Jovita Žeimytė. Dar ėjo ir trys šuneliai: Bliuzas, Gilė ir Tikas.

Romas NORKŪNAS

VISAIS metų laikais graži yra dzūkų šilų ir panemunių gamta.

Dzūkijoje dar gyvuoja senoviniai kaimai, senieji amatai ir verslai.

Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojai Jums padės suprasti svarbiausią

Dainavos krašto savybę – etnokultūra gyva gali būti tikrai tada,

kai senolio poringei pritaria čia pat almantis šaltinis.

Brangusis lankytojau, atvykęs į šį kraštą, gerbk ir tausok jo taurų grožį.

Išsamią informaciją apie Parką visi svečiai gali sužinoti lankytojų centruose:

Marcinkonyse:

Miškininkų g. 61, Marcinkonys, LT - 65301, Varėnos r.,

tel. 8 310 44466, faks. 8 310 44471; Elektroninis paštas: info@dzukijosparkas.lt

Merkinėje:

Vilniaus g. 3, Merkinė, LT - 65334, Varėnos r., tel./faksas 8 310 57245

Elektroninis paštas: merkine@dzukijosparkas.lt

„Šalčinį“ rasite ir interneto tinklalapyje www.dzukijosparkas.lt

ŠALČINIS

Adresas: Miškininkų g. 62,
Marcinkonys, LT - 65301, Varėnos r.
Tiražas 1000 egz.

Redkolegija: E. DROBELIS, H. GUDAVIČIUS,
A. ČERNIAUSKAS, M. LAPELĖ,
R. NORKŪNAS
Maketuotojas: V. ČERNIAUSKAS

Spausdino UAB „Albagrafija“
Pulko g. 96, LT-62133 Alytus
Tel. 8 315 74140
El. p. alba@infoseka.lt